

Despre veterani și responsabilități statale post-1918. REVIEW: Maria Bucur, *Nation's Gratitude: World War I and Citizenship Rights in Interwar Romania*

Dan-Alexandru Săvoaia

"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Faculty of History

Corresponding author email: alexandru.savoia@uaic.ro

On Veterans and Post-1918 State Responsibilities. REVIEW: Maria Bucur, *Nation's Gratitude: World War I and Citizenship Rights in Interwar Romania*

Abstract: Through this article, the author offers a review of Maria Bucur's book *Nation's Gratitude: World War I and Citizenship Rights in Interwar Romania* (London, New York: Routledge, 2022), seeking to contextualize the post-1918 Romanian experience with the social categories of war veterans, widows and orphans, especially in the period up to 1938, inviting the reader to a comparative approach of similar experiences in Central and Eastern Europe, by invoking studies and monographs on other national cases that were published on similar subjects in the pandemic period of 2020-2022.

Key words: First World War, veterans, social assistance, disability, citizenship.

Citation suggestion: Săvoaia, Dan-Alexandru. "Despre veterani și responsabilități statale post-1918. REVIEW: Maria Bucur, *Nation's Gratitude: World War I and Citizenship Rights in Interwar Romania*." *Transilvania*, no. 1-2 (2025): 150-152. <https://doi.org/10.51391/trva.2025.1-2.20>.

Un derivat al secolului al XIX-lea, veteranul, deopotrivă actor politic și subiect al politicilor de stat, reprezintă un fenomen relativ recent la scara istoriei, cunoscând o transformare fundamentală de statut după Primul Război Mondial, eveniment care, la rândul său, a alterat natura și amploarea problemei asociate acestei categorii. Numărul extraordinar de mare de foști combatanți, dar și complexitatea vătămarilor, ca urmare a încheșturilor ajunseseră într-o fază de industrializare fără precedent în istorie, au făcut ca relația dintre aceștia și propriul stat să devină un subiect de neocolit pentru guverne. Astfel, în contextul imediat postbelic, fiecare fost beligerant, fie el nou înființat sau simplă relicvă imperială, a fost pus în situația de a gestiona procesul de demobilizare a sute de mii de oameni și pe cel de dificilă reintegrare la ritmul vieții de civil, dar și de a ocroti viețile celor a căror soartă era legată direct de cea a foștilor combatanți, dispozițiile privind protecția socială venind, acum, cu provocări pe măsură, atât din perspectiva politicilor sociale, a consensului politic, cât și din cea a navigării prin complicatele culturi naționale ale memoriei.

În 2020, longeviva revistă *Zeitgeschichte*¹, lansată acum jumătate de secol ca un experiment editorial, a propus cititorilor de limbă engleză un număr tematic, în paginile căruia era chestionată problema destinului foștilor soldați din Europa Centrală (și Est-Centrală!) după 1918. Într-o abordare transnațională, sfidând tradiționalele culturi ale victoriei și înfrângerii, autorii studiilor au căutat să ofere suficiente provocări pentru o delimitare clară între cele două viziuni, fiecare dintre ei problematizând diferite experiențe ale unor state succesoare Imperiului Austro-ungar. În cazul cehoslovac, relația dintre un număr semnificativ de foști soldați în armata austro-ungară și nou înființatul stat-națiune s-a dovedit a fi una complicată, întrucât, cel puțin într-o primă fază, deși le-a permis veteranilor „învinși” să se organizeze în asociații care exprimau interpretări distincte ale experiențelor din timpul războiului, nu a fost dispus să îi includă în politicile sale privind veteranii, acordând întâietate celor care fuseseră înrolați voluntar în trupele pro-antantiste, victorioase în cele din urmă. În orice caz, la nivel general, ameliorarea situației materiale

1. Laurence Cole, Rudolf Kucera, Hannes Leidinger, Ina Markova (eds.), „World War One Veterans in Austria and Czechoslovakia”, *Zeitgeschichte*, nr. 1 (2020).

a foștilor combatanți s-a dorit a fi realizată prin apropierea acestora de tânăra Republica Democrată Cehoslovacă. Totodată, interesul pentru statutul veteranilor după 1918 vizează dimensiunea psihiatrică, legată de bolile mintale asociate luptei în război, dar și de dizabilitate în general, tulburările nevrotice legate de război devenind mai degrabă obiectul unor dispoziții de excludere de la măsurile de protecție socială decât cel al unor preocupări pentru îngrijiri psihiatrice, ceea ce denotă o interpretare îngustă a „eroismului”, fiind supus dorințelor politice, care ajunseseră să definească categoriile beneficiare ale asistenței sociale.

Într-un registru tematic similar, dar orientat de această dată către spațiul românesc, Maria Bucur², profesoară universitară româno-americană în domeniile istorie și studii de gen la Indiana University, Bloomington, a propus lucrarea *The Nation's Gratitude. World War I and Citizenship Rights in Interwar Romania* [Recunoștința națiunii. Primul Război Mondial și drepturi cetățenești în România interbelică], publicată la Routledge, în anul 2022. Promovată ca o contribuție deschizătoare de drumuri, cel puțin pentru cititorul occidental, lucrarea nu reprezintă prima incursiune a autoarei pe tema războiului și a artefactelor sale sociale și culturale. Acum cinci ani, în volumul intitulat *România și memoria celor două războaie mondiale* (Polirom, 2019), problematiza procesele de instrumentare a memoriei în secolul XX, acoperind un cadru temporal de analiză cuprins între sfârșitul Primului Război Mondial și perioada post-comunistă.

În economia generală a cercetărilor istorice pe subiect, lucrarea Mariei Bucur vine să completeze în mod salutar inițiative adresate publicului autohton încă de acum un deceniu, dar care comportau nevoia unor explorări de profunzime, cum este studiul semnat, în 2014, de Silviu-Radian Hariton³. Deși cheia de lectură a intervenției de față a fost una animată de percepțiile istoriei sociale, lucrarea citată invită, la rândul său, la dezvoltarea ulterioară a unor ramuri istoriografice multiple, împletind dimensiunea militară cu cea a dezvoltării politicilor de stat și a guvernării, dar și cu cea, la fel de importantă, a redefinirii sensului de cetățean. Avem, astfel, în față un studiu de caz captivant despre modul în care dizabilitatea, o realitate personală pentru mulți veterani, a devenit un aspect al elaborării politicilor de stat, girate de prezența unei populații numeroase vizate de aceste evoluții.

În pofida celor șapte capitole propuse de cuprinsul lucrării, Maria Bucur abordează cinci mari secțiuni, pornind de la o necesară cronologie a legislației cu privire la invalizi, orfani și văduve de război (IOVR) și continuând cu o creionare a interacțiunii complexe și dificile dintre diferite programe guvernamentale și acțiunile unui număr de asociații și organizații. Cele două secțiuni care decupează aceste problematice constituie punctele forte ale lucrării, spre deosebire de celelalte trei, dedicate fiecare în parte câte unei categorii sociale distincte, dar nu fără legătură între ele. Mai exact, cele 34 de pagini dedicate veteranilor, alături de cele 19 care tratează chestiunea văduvelor și de cele 24 care focalizează asupra orfanilor, aduc mai degrabă a studii de caz cu rol introductiv și orientativ.

Într-o viziune cantitativă, lucrarea Mariei Bucur subliniază amploarea socială a problematicei, mai mult de două milioane de cetățeni ai României, adică puțin peste 10% din populația totală, fiind, în acea perioadă, direct afectați de aceste politici. La momentul mobilizării din 1916, din cei peste opt sute de mii de bărbați care au ajuns să servească în armată, majoritatea trăiau în sărăcie și nu aveau drepturi depline de cetățenie, conflagrația jucând, într-o anumită măsură, un rol egalizator în acest sens. Ulterior, reformele economice și politice le-au adus îmbunătățirile pe care elita politică le-a considerat necesare împăcării numeroșilor veterani și familiilor acestora, mai ales dacă ținem cont de faptul că, la acea vreme, România devenea o societate mult mai complexă din perspectivă etnică, lingvistică și religioasă, iar neajunsurilor contextului politic și economic de dinainte de război li se adăugau pierderile suferite în timpul confruntărilor militare.

Astfel, tratatele de pace, completate ulterior de dispozițiile referitoare la minorități, au oferit un cadru de acțiune inițial pentru ca statul să demareze abordarea problemei veteranilor. Cele peste cincizeci de legi referitoare la aceștia, adoptate în perioada interbelică, dar și nivelul lor oscilant de aplicare au fost influențate, în mare măsură, de modul în care factorii de decizie, liderii, lucrătorii, dar și beneficiarii au înțeles normele socioculturale. Conform Mariei Bucur, populația de veterani nu s-a transformat niciodată într-o comunitate unitară, ci a rămas divizată, înainte de toate, între ofițeri și gradele militare inferioare, situație girată de nivelul de educație și de puterea economică. Per ansamblu, Oficiul Național pentru Invalizi, Orfani și Văduve de Război (IOVR), înființat la finalul verii anului 1920, nu și-a dezvoltat capacitatea de a acționa ca o agenție de aplicare a legii, ci doar ca o instituție de sprijin în acordarea de ajutor cetățenilor afectați, multe dintre programele sale nereușind să atingă obiectivele legislației, ca urmare a finanțării insuficiente, situație accentuată în anii '30.

În ceea ce privește văduvele de război, autoarea conchide că experiența conflagrației și politicile IOVR au contribuit la

2. Maria Bucur este cunoscută mediului intelectual și academic românesc de mai bine de două decenii, mai ales prin lucrările: *Patriarhat și emancipare în istoria gândirii politice românești* (Iași: Polirom, 2002), *Eugenie și modernizare în România interbelică* (Iași: Polirom, 2005), sau, mai recent, *Nașterea cetățeniei democratice: femeile și puterea în România modernă* (București: Humanitas, 2018).

3. Silviu-Radian Hariton, „Asumarea politicilor sociale de către stat în România. Cazul invalizilor, orfanilor și văduvelor de război (IOVR) după Primul Război Mondial”, *Archiva Moldaviae*, supl.1, VI (2014): 115–140.

redefinirea incrementală a modului în care femeile se percepeau pe ele însele ca cetățeni, cazurile individuale discutate reliefând că acestea nu erau parte a unei comunități imaginare de interese de gen, în ciuda activităților întreprinse de diferite asociații specifice, conduse de personaje proeminente, precum Alexandrina Cantacuzino. Astfel, cele care aveau nevoie cel mai mult de susținere în rezolvarea problemelor generate de politicile respective nu aveau neapărat și răgazul sau resursele pentru a se angrena în campanii de presiune asupra decidenților politici.

Cât despre orfanii de război, așa numiții „copii ai națiunii”, doar o mică parte dintre aceștia au făcut obiectul activității unor instituții de stat sau organizații special dedicate, însă marea lor majoritate rămânea în grija familiei și a altor tutori, ale căror fonduri depindeau inclusiv de autoritățile locale, cristalizarea unor voci în forme asociative făcându-se mai târziu, mai ales în anii '30, prin diferite organizații studențești.

Într-un epilog ce proiectează cititorul până în contemporaneitate, sunt relevate mai ales anumite discontinuități în ceea ce privește abordarea de către guvernele post-decembriste a chestiunii veteranilor, acestea continuând să lupte cu problema sensului legal și moral al violenței comise de guvernele altor perioade, marcate de ideologii distincte, orientate împotriva unei varietăți de categorii de cetățeni. Partea aceasta a lucrării caută să completeze unele dintre ideile formulate în scrieri anterioare referitoare la comemorarea războiului, în opinia autoarei legile post-decembriste relevând un avans relativ modest în abordarea chestiunilor de gen, căci, comparativ cu legiferările de acum un secol, evoluțiile pozitive sunt sesizabile doar la nivel foarte recent.

În al șaptelea capitol, ce ține loc de concluzii, este subliniat faptul că, prin politicile adoptate și raportarea la veterani, guvernul român postbelic și-a reformulat în mod explicit propria legitimitate, *raison d'être*, și mai ales îndatoririle față de oamenii pe care îi conducea. În definitiv, textul Mariei Bucur se prezintă ca o lucrare concentrată în special pe problema cetățeniei și a redefinirii semnificațiilor și receptărilor sale, prin virtutea statutului dublu, de obiect și subiect, al categoriilor veteranilor, văduvelor și orfanilor, care au generat nevoia de reformă în acea perioadă.

Dacă răgazul cercetării arhivelor nu a constituit neapărat o limitare structurală, acțiunea fiind girată de un mediu în care un concediu sabatic nu e doar o noțiune abstractă într-o lege admirabilă, dar prea puțin aplicată, adevărata provocare pentru autoare a constituit-o contextul pandemic de la începutul deceniului trei al prezentului secol, care putea curma în orice moment elanul și sănătatea oricărui explorator al arhivelor și bibliotecilor. În ciuda acestor vicisitudini, autoarea pare să fi descoperit resurse dincolo de suprafața publicistică și gazetărească – inclusiv aceasta greu de dibuit în contextul românesc, chiar și în condiții de pace sanitară – și a valorificat cu succes, am spune noi, resurse din fondul IOVR și din bogatul, dar fragmentar fond al Ministerului Muncii, de la Arhivele Naționale. Neasumându-și un caracter exhaustiv, lucrarea lasă suficiente teme deschise și căi interpretative formulate la stadiu embrionar ori abordate doar la nivel general, dar care pot fi nuanțate de alți cercetători, prin completarea surselor accesate sau, de ce nu, prin dezvoltarea în siajul unor posibile reinterpretări. Ne referim aici, spre exemplu, la sfârșitul anilor '30, când sistemul edificat a fost subminat de reinterpretări anti-semite și xenofobe, ori la statutul incert de după 1944 și reconfigurarea politică imediat următoare, când valențele „veteranului” și semnificațiile sale au trecut prin mai multe metamorfoze și amalgamări.

Până la o viitoare traducere în limba română a lucrării Mariei Bucur, cu siguranță oportună și necesară, o lectură complementară pentru cititorul interesat de o abordare comparativă a subiectului o poate constitui volumul *The Broken Years. Russia's Disabled War Veterans*, publicat de Alexandre Sumpf tot în anul 2022, însă la Cambridge University Press. Pe lângă problematizarea experienței a peste un milion de veterani din spațiul rus, autorul mai sus menționat caută să evidențieze maniera de reconfigurare a noțiunilor de eroism, sacrificiu sau patriotism în primele decenii ale secolului al XX-lea, când activismul politic, inclusiv venit din partea veteranilor cu dizabilități, a fost prins într-o dezbateră mult mai amplă, însă scurtcircuitată de experiența bolșevică și viziunile acesteia asupra războiului.

Bibliography

- Bucur, Maria. *Nation's Gratitude. World War I and Citizenship Rights in Interwar Romania*. London, New York: Routledge, 2022.
- Bucur, Maria. *Patriarhat și emancipare în istoria gândirii politice românești*. Iași: Polirom, 2002.
- Bucur, Maria. *Eugenie și modernizare în România interbelică*. Iași: Polirom, 2005.
- Bucur, Maria. *Nașterea cetățeniei democratice: femeile și puterea în România modernă*. Bucharest: Humanitas, 2018.
- Cole, Laurence, Rudolf Kucera, Hannes Leidinger, and Ina Markova, eds. *World War One Veterans in Austria and Czechoslovakia*. Vienna University Press, *Zeitgeschichte*, no. 1 (2020).
- Hariton, Silviu-Radian. "Asumarea politicilor sociale de către stat în România. Cazul invalizilor, orfanilor și văduvelor de război (IOVR) după Primul Război Mondial" [The assumption of social policies by the state in Romania. The case of invalids, orphans and war widows (IOVR) after the First World War]. *Archiva Moldavie* 6, supl. 1 (2014): 115–140.
- Sumpf, Alexandre. *The Broken Years. Russia's Disabled War Veterans, 1904–1921*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2022.